

ПРАВО НА ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Written by ГРИГОРУК НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА, к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 06 December 2018 17:57

Аксіоматичним є розуміння системи прав і свобод особи не як незмінної і вічної у своєму змісті, а як безкінечно трансформованої, що видозмінюється у відповідь на незчисленні виклики сучасності: у силу перелому самого історичного типу сучасних держав, революційних наукових відкриттів чи переломів суспільних обставин, викликаних новітніми способами організації соціуму через інформаційні системи, а, почасти, й самої природи людини як біосоціальної істоти. Все очевиднішим і актуальнішим стає вірність підходу лібертатної та природно-правової концепцій праворозуміння щодо заперечення октроювання державою прав і свобод людини і громадянина, визнання природності їх виникнення та автоматичного визнання на правовому рівні як безпосередньої реакції правової держави на зміну історичного контексту. Слід погодитися із думкою, що права людини, виражені в суб'єктивній формі, – частина суб'єктивного права. З усієї його маси вони виділяються за формальним і змістовним критерієм. Формальний критерій представлений загальним каталогом прав людини, котрий формується на основі міжнародно-правових актів і національних конституційних законів. Змістовний критерій більш складний як з точки зору свого виявлення, так і застосування. Узагальнено його можна назвати ідеєю прав людини, що акумулює в собі життєво важливі першооснови існування людей. Змістовний критерій заснований на визнанні того, що права людини не можуть не мати ознаки прав природних. Тому слід визнати, що права людини - це та частина природного права, яка знайшла своє вираження в сфері юридичної дійсності, тобто отримала визнання і з огляду на це придбала якість правового явища. Звідси правильно буде вважати, що кожне право людини - це форма прояву природного права [1].

У цьому контексті права людини проголошуються вищими за права суспільства чи держави, сприймаються невідчужуваними і розглядаються як права-претензії, що є принциповим для самого механізму їх реалізації. У першу чергу це стосується прав т.зв. першого покоління, а права другого і третього покоління сприймаються як можливості особи, яких вона набуває завдяки зусиллям інших суб'єктів.

Важливо розуміти, що, починаючи з теоретичних установок давньоримських юристів, фундаментальна передумова природного права полягала в тому, що детермінований порядок людського існування носить нормативний характер. Причому конституюючі начала цієї детермінації в розробках класиків природного права поступово зміщуються зі сфери природи в сферу соціальності, з області законів необхідності в сферу принципів свободи, моралі і моральності. В даний час в країнах Заходу природно-правові концепції, як правило, розвиваються в рамках деонтологічного напрямку, який орієнтується на правову науку про належне. Остання становить, в свою чергу, розділ нормативної етики та юриспруденції, що висвітлює питання, пов'язані з моделями належного морально-правової поведінки [2].

Поряд з цим, слід погодитися із думкою Вітрука М.В, що в онтологічному плані права особи не існують поза відомими формами суспільної свідомості, тобто поза певними ідеями і уявленнями про права індивіда. Соціальні можливості по задоволенню людських потреб, в тому числі і елементарних, що об'єктивно склалися, стають правами людини тільки тоді, коли вони закріплені в нормах співжиття (звичаю, моралі, права і т.ін.). Поза нормами соціальні можливості особи («права людини»), по суті, представляють собою певні ідеї, вимоги політичної, моральної, правової суспільної свідомості. Вони продиктовані умовами суспільного життя, досягнутим рівнем соціального прогресу, виражають суспільну думку, спрямовані на досягнення загальнолюдських ідеалів і

Written by ГРИГОРУК НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА, к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 06 December 2018 17:57

цінностей. Оволодівши масами, вони стають серйозною матеріальною силою. Для держави виникає необхідність закріплення обумовленого історичним прогресом визначеного каталогу прав людини у законі, тобто визначення прав громадянина як юридичних прав особи [3, с. 226].

Визначальною мірою це стосується і природних прав, зокрема, основоположного права людини на життя. Безліч його аспектів: від наявності негативного і позитивного прояву реалізації даного права – до визначення його абсолютного чи відносного характеру за наявності певних критеріїв – залежать від рівня моральної зрілості суспільства та рівня політико-правової свідомості. Це, у свою чергу, має цілком практичне втілення у державно-правовій практиці забезпечення права на життя, зокрема, щодо правової формалізації ставлення суспільства і держави до питань смертної кари, абортів, евтаназії тощо.

Отже, права і свободи особи в цілому та право на життя зокрема носять безумовно природний характер, проте навіть на рівні понятійного закріплення визнаються таким явищем державно-правової дійсності, міра реалізації якого залежить від законодавчої моделі його закріплення.

Право на життя має складну структуру і зміст, адже життя виникає і розвивається поза державним правовим регулюванням. Виникнення життя як найвищої та самодостатньої цінності – найменше, що потребує втручання суспільства та держави. Тим не менше, належне середовище для його реалізації – як на рівні суспільної, правової свідомості, так і на рівні правової регламентації та захисту є беззаперечним.

Так, Бережнов О.Г. визначає права особи в структурі правового статусу як формально-визначені, юридично гарантовані можливості користуватися соціальними благами, офіційна міра можливої поведінки людини в державно-організованому суспільстві [4, с. 263]. Кравчук М.В. наголошує, що права людини – це певні можливості людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку всього людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей [5, с. 161]. Лукашева О.А. вважає, що права і свободи індивіда – це його соціальні можливості, детерміновані економічними і культурними умовами життя суспільства і законодавчо закріплені державою. У них виражена та міра свободи, котра об'єктивно можлива для індивіда на конкретному історичному етапі розвитку суспільства. У межах цієї формально закріпленої свободи здійснюється самовизначення особи, встановлюються умови реального користування соціальними благами у різних сферах особистої, політичної, економічної, соціальної і культурної життя [6, с. 229]. На думку Кошарського Д.А., права людини є нормативним і владним виявом гідності, свободи і рівності людини в її природних правообов'язках, визнаних і гарантованих міжнародним співтовариством і національними державами. Саме ці природні правообов'язки, що утворюють у своїй сукупності юридичний зміст прав людини, і підлягають реалізації [1].

При визнанні пріоритетності прав і свобод людини і громадянина щодо будь-яких колективних інтересів та поглибленні антропоцентризму у сучасних підходах до правового статусу особи, маємо констатувати, що міра реалізації прав і свобод особи залежить від рівня розвитку соціального середовища та моделі їх нормативного закріплення у праві даної держави. Повною мірою це стосується права на життя. І це закономірно, адже людина співвідноситься із суспільством як частина і ціле. Більше того, якщо брати за основу біологічний підхід до життя як модель функціонування будь-яких

ПРАВО НА ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Written by ГРИГОРУК НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА, к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 06 December 2018 17:57

живих систем, в тому числі соціальних, у певному сенсі, життя людини є індивідуалізованим проявом життя всього соціуму. Щоб аргументувати вищенаведену позицію, розглянемо поняття життя через призму закономірностей виникнення, розвитку та функціонування біологічних живих систем. Безумовно, досить складно дати однозначне і повне визначення життю, котре б було універсальним і корисним з точки зору вивчення всіх живих систем, включаючи соціум.

Тим не менше, для практичного застосування корисні ті визначення, в яких закладені основні властивості, в обов'язковому порядку властиві всім живим формам. Ось одне з них: життя - це макромолекулярна відкрита система, якій властиві ієрархічна організація, здатність до самовідтворення, самозбереження і саморегуляції, обмін речовин, тонко регульований потік енергії. Згідно з цим визначенням, життя є ядром впорядкованості, що поширюється в менш впорядкованому Всесвіті. Життя існує у формі відкритих систем. Це означає, що будь-яка жива форма не замкнута тільки на собі, але постійно обмінюється з навколишнім середовищем речовиною, енергією та інформацією. Жива природа - це цілісна, але неоднорідна система, якій властива ієрархічна організація. ... Ієрархічний принцип організації дозволяє виділити в живій природі окремі рівні, що дуже зручно при вивченні життя як складного природного явища. Можна виділити три основні шаблі живого: мікросистеми, мезосистеми і макросистеми [7]. Юриспруденцію як суспільну науку цікавить дослідження рівня макросистем як певних моделей функціонування соціуму.

Отже, у біологічному сенсі життя розглядається як єдність і взаємодія макросистеми та одиниць і явищ, що її складають. За аналогією, життя людини і життєдіяльність соціуму, їх гарантування і захист державою є взаємодетемінованими. Право розглядає життя не тільки як індивідуалізоване явище, але і як частину суспільного життя, не тільки як самоцінність, але й як надважливий елемент соціуму, що сам є системою окремих життєвியавів. У цьому сенсі соціум для людини є певною суспільною екосистемою. Будь-яка одиниця (біосистема), що включає всі спільно функціонуючі організми (біотичне співтовариство) на даній ділянці і взаємодіюча з фізичним середовищем таким чином, що потік енергії утворює чітко визначені біотичні структури і коловорот речовин між живою і неживою частинами, представляє собою екологічну систему. ... Екосистеми представляють собою відкриті системи, тому важливою частиною концепції є середовище на виході і середовище на вході [8, с. 24]. Неможливо уявити реалізацію індивідуальних проявів біологічної життєздатності поза екосистемою. Так і втілення права на життя неможливе поза належним створенням умов з боку суспільства та держави для реалізації всього об'єму можливостей, що впливають із нього.

Отже, слід розуміти дуалістичність природи прав та свобод особи в цілому та права на життя зокрема, яка полягає як у їх первинності, самодостатності, самоцінності, які не потребують октроювання з боку держави для існування, з одного боку – так і у наявності чіткого взаємного зв'язку між рівнем цивілізованості суспільства, законодавчою моделлю закріплення конкретного права людини і громадянина, у даному випадку права на життя – і самою можливістю та мірою реалізації даного права.

Список використаних джерел: 1. Кошарский Д.А. Права человека и механизм их реализации в Российской Федерации: теоретико-правовой анализ: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2005. 168 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/prava-cheloveka-i-mekhanizm-ikh-realizatsii-v-rossiiskoi-federatsii-teoretiko-pravovoi-anali#ixzz5YsxOz2on> (дата звернення 06.12.2018).

Written by ГРИГОРУК НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА, к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)

Thursday, 06 December 2018 17:57

2. Бернацкий Г.Г. Развитие представлений о природе естественного права в истории правовой мысли: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 2001. 504 с. URL: <http://www.dissertcat.com/content/razvitie-predstavlenii-o-prirode-estestvennogo-prava-v-istorii-pravovoi-mysli#ixzz5Yt0Fi8Mv> (дата звернення 06.12.2018).

3. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности: монография. Москва: НОРМА, 2008. 448 с.

4. Общая теория государства и права: академический курс в 2 т. / отв. ред. М.Н.Марченко. Москва: Зерцало, 2000. Т.1: Теория государства. 416 с.

5. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. Тернопіль: THEU, 2016. 524 с.

6. Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов. / под общ. ред. В.С. Нерсисянца. Москва: НОРМА, 2006. 832 с.

7. Козлова Е.А., Курбатова Н.С. Общая биология: конспект лекций. Москва: ЭКСМО, 2007. 160 с. URL:

http://lib.maupfib.kg/wp-content/uploads/2015/12/obshaia_biologia_konspekt_leksiy.pdf (дата звернення: 06.12.2018).

8. Одум Ю. Экология: в 2 т. / под ред. В.Е. Соколова. Москва: Мир, 1986. Т. 1 325 с. {jcomments on}